

บทที่ 2

ภาพรวมของนโยบายต่างประเทศอินเดียและความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับ สหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น (ค.ศ. 1947-1991)

ในบทนี้จะกล่าวถึง ภาพรวมของนโยบายต่างประเทศอินเดียและความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกานับตั้งแต่ที่อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1947 จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1991 ที่สงครามเย็นได้สิ้นสุดลง เพื่อให้ทราบถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดีย และสภาพของความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างสองประเทศในช่วงสงครามเย็น โดยแบ่งการนำเสนอตามวาระการดำรงตำแหน่งของนายกรัฐมนตรีอินเดียแต่ละสมัย

2.1 นโยบายต่างประเทศอินเดียในช่วงสงครามเย็น

2.1.1 นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

การเริ่มต้นของสงครามเย็นอย่างรุนแรงระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยและค่ายคอมมิวนิสต์ มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของประเทศต่างๆ เพราะสงครามเย็นทำให้แต่ละประเทศมีความจำเป็นที่จะต้องเลือกข้างและแสดงตัวให้ชัดเจนว่าจะอยู่และสนับสนุนฝ่ายใด ระหว่างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาหรือฝ่ายคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต แต่สำหรับอินเดียที่เพิ่งได้รับเอกราชจากอังกฤษและเป็นประเทศที่เกิดใหม่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กลับเลือกดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แตกต่างและถือเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับพัฒนาการทางการเมืองระหว่างประเทศ นั่นก็คือ การใช้นโยบายต่างประเทศที่เรียกว่า “นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด”*

* นอกจากการนำนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดมาใช้เป็นนโยบายต่างประเทศ อินเดียยังมีบทบาทสำคัญต่อการเกิดขึ้นของกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Aligned Movement: NAM) อันเป็นความร่วมมือของประเทศเกิดใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศด้อยพัฒนาและเคยเป็นอาณานิคม ที่ไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของมหาอำนาจ และเรียกร้องให้ชาติมหาอำนาจทั้งสองลดความขัดแย้งระหว่างกันเพื่อสันติภาพของโลก โดยเยอวราล เนห์รู ถือเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่ม ร่วมกับ โจชิป บรอซ ทิตโต้ (Josip Broz Tito) ประธานาธิบดียูโกสลาเวีย กามาล อับเดล นัสเซอร์ (Gamal Abdel Nasser) ประธานาธิบดีอียิปต์ ควาเม ครูมาห์ (Kwame Nkrumah) ประธานาธิบดีกานา และ ซูการ์โน (Sukarno) ประธานาธิบดีอินโดนีเซีย ซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการในการประชุมสุดยอดครั้งที่ 1 ณ กรุงเบลเกรด (Belgrade) ประเทศยูโกสลาเวีย ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1961

นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด หมายถึง การไม่นำตนเองเข้าไปผูกพันหรือฝักใฝ่กับฝ่ายการเมืองฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ด้วยการเป็นพันธมิตรทางทหารหรือการทำสนธิสัญญาใดๆ เพื่อต่อต้านอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นศัตรูกัน แต่จะให้ความเป็นมิตรกับทุกๆ ประเทศโดยไม่จำกัดค่ายทางการเมือง รวมทั้งการเป็นคนกลางในการเจรจาแก้ไขปัญหาและกรณีพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธี เพื่อลดความตึงเครียดและสถานการณ์ความขัดแย้งของสงครามเย็นและทำให้สันติภาพของโลกกลับคืนมา

ซึ่งการที่เยาวหราล เนห์รูได้นำเอานโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดมาใช้เป็นนโยบายต่างประเทศของอินเดีย นั้น ก็เนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ ดังต่อไปนี้¹

- (1) เพื่อให้อินเดียมีอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ส่งผลให้อินเดียสามารถดำเนินกิจกรรมทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่
- (2) เพื่อไม่ให้อินเดียต้องเข้าไปพัวพันกับความขัดแย้งของฝ่ายการเมืองทั้งสอง โดยหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างชาติและการพัฒนาประเทศทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ
- (3) เพื่อก่อให้เกิดสันติภาพและความมั่นคงทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ
- (4) เพื่อส่งเสริมฐานะและบทบาทของอินเดียในเวทีระหว่างประเทศ ให้เป็นประเทศที่มีความสำคัญและเป็นที่น่าับหน้าถือตาจากประเทศอื่นๆ
- (5) เพื่อลดความตึงเครียดและความรุนแรงในการต่อสู้ของสองฝ่ายและป้องกันมิให้ความขัดแย้งลุกลามบานปลายออกไปมากกว่านี้

2.1.2 หลักปรัชญาศีล

นอกจากการใช้นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเป็นนโยบายต่างประเทศของอินเดียแล้ว เนห์รูยังได้นำเอา “หลักปรัชญาศีล” (Pancha Sheela Principle) มาใช้เป็นเกณฑ์ในการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ อีกด้วย

¹ วิมลวรรณ ภัทโรตม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 6.

“หลักปัญจศีล” หรือ “หลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติห้าประการ” (The Five Principles of Peaceful Co-existence) เป็นหลักการที่อยู่ในสนธิสัญญาว่าด้วยข้อตกลงทางการค้าและการติดต่อระหว่างเขตทิเบตของจีนกับอินเดีย (Agreement on trade and intercourse between Tibet Region of China and India) ซึ่งมีการลงนามร่วมกันในวันที่ 29 เมษายน ค.ศ. 1954 โดยหลักปัญจศีลนี้ประกอบด้วยหลักห้าประการ อันได้แก่²

- (1) การเคารพร่วมกันต่อบูรณภาพและอธิปไตยในเขตแดนของกันและกัน
- (2) การไม่รุกรานกัน
- (3) การไม่แทรกแซงในกิจการภายในของกันและกัน
- (4) ความเสมอภาคและการถือผลประโยชน์ร่วมกัน
- (5) การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น

2.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับสหรัฐอเมริกาสืบนายกรัฐมนตรียาววราล เนห์รู (ค.ศ. 1947-1964)

ในช่วงแรกของสงครามเย็น อินเดียบกับสหรัฐอเมริกายุติการนำของประธานาธิบดีแฮร์รี เอส. ทรูแมน (Harry S. Truman) มีความสัมพันธ์ต่อกันด้วยดี โดยทั้งสองได้ให้ความร่วมมือระหว่างกันหลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอินเดียบได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศจากสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก จนทำให้อินเดียบกลายเป็นประเทศในโลกที่สามที่ได้รับความช่วยเหลือในด้านนี้จากสหรัฐอเมริกามากที่สุดในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง³

แต่หลังจากนั้นไม่นาน ความสัมพันธ์ของอินเดียบกับสหรัฐอเมริกาสืบนายกรัฐมนตรียาววราล เนห์รูกลับไม่ราบรื่นและมีลักษณะขึ้นๆ ลงๆ มีทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือระหว่างกัน โดยสภาพความสัมพันธ์ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากเหตุการณ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

² สมเกียรติ อ่อนวิมล, “มหาอำนาจกับเอเชียใต้,” ใน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: เอเชีย (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 166.

³ วิมลวรรณ กัทโธม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียบสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 55.

2.2.1.1 ปัญหาแคชเมียร์

แคชเมียร์ (Kashmir) เป็นรัฐหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเอเชียใต้ เป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ จนเป็นที่มาของความขัดแย้งทั้งระหว่างอินเดียกับปากีสถานและอินเดียกับสหรัฐอเมริกา

หลังจากอินเดียและปากีสถานได้รับเอกราชจากอังกฤษในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1947 ทั้งสองประเทศต่างต้องการผนวกเอารัฐแคชเมียร์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของตน แต่มหाराชาฮารี ซิงห์ (Maharaja Hari Singh) ต้องการให้แคชเมียร์เป็นรัฐอิสระ ไม่ขึ้นกับประเทศใด ซึ่งขัดกับแผนการแบ่งแยก (Partition Plan) * จนกระทั่งในช่วงเดือนตุลาคมของปีเดียวกัน ชนเผ่าชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดนฝั่งปากีสถานได้เข้ารุกรานแคชเมียร์ (โดยได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลปากีสถาน) มีการปล้นสะดม ฆ่าฟันผู้คน ซึ่งกองกำลังของรัฐบาลแคชเมียร์ไม่สามารถหยุดยั้งการกระทำของชนเผ่าติดอาวุธนี้ได้ และภายในสองสัปดาห์ ชนเผ่าได้รุกเข้ามาถึงบริเวณขอบนอกของเมืองศรีนาการ์ (Srinagar) อันเป็นเมืองหลวงของแคชเมียร์⁴ ส่งผลให้มหाराชาต้องขอความช่วยเหลือทางทหารจากอินเดีย และได้ตัดสินใจที่จะเข้าอยู่กับอินเดีย โดยมีการยื่นเอกสารแสดงความจำนงที่จะเข้าร่วมกับอินเดียในวันที่ 27 ตุลาคม แกลอร์ดเมาท์แบทเทน (Lord Mountbatten) ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษประจำอินเดีย หลังจากนั้นอินเดียจึงได้ส่งทหารเข้าไปจัดการกับชนเผ่าติดอาวุธในแคชเมียร์⁵

อย่างไรก็ตาม ปากีสถานกลับปฏิเสธการเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับอินเดียของแคชเมียร์ โดยปากีสถานได้ส่งกองกำลังบุกเข้าไปในแคชเมียร์และเกิดการปะทะกันกับกองกำลังทางทหารของอินเดีย จนกลายเป็นสงครามครั้งแรกระหว่างอินเดียกับปากีสถานในที่สุด

* แผนการแบ่งแยก คือ แผนการที่อังกฤษได้วางแนวทางไว้เพื่อให้รัฐอิสระทั้ง 565 รัฐในอนุทวีปนำไปพิจารณาเพื่อการตัดสินใจว่าจะเลือกอยู่กับอินเดียหรือปากีสถาน หลังการออกพระราชบัญญัติมอบเอกราชแก่อินเดีย (Indian Independence Act) ในปี ค.ศ. 1947 ที่กำหนดให้แบ่งอนุทวีปออกเป็นประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน โดยมีหลักในการพิจารณาอยู่สามประการ ได้แก่ 1) ความต้องการของประชาชน 2) ความเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์ 3) ชชาติพันธุ์

⁴ Sumit Ganguly, *Conflict Unending: India-Pakistan tensions since 1947* (New York: Columbia University Press, 2001), p. 16.

⁵ ศิริตระกูล เวลาคี, "บทบาทของสหประชาชาติในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่าง อินเดีย-ปากีสถาน: ศึกษากรณีปัญหาจัมมู-แคชเมียร์ (พ.ศ. 2490-2542)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 26-27.

หลังจากเกิดการสู้รบระหว่างกัน อินเดียได้นำเรื่องร้องเรียนต่อคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติเมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1948 โดยใช้มาตรา 34 และมาตรา 35 ในกฎบัตรสหประชาชาติ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์อันก่อให้เกิดภัยคุกคามต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ⁶ โดยกล่าวหาว่าปากีสถานได้เข้ารุกรานแคชเมียร์ซึ่งเป็นของตน และเรียกร้องให้ปากีสถานถอนทหารออกจากดินแดนแคชเมียร์ ซึ่งการที่อินเดียนำปัญหานี้เข้าสู่คณะมนตรีความมั่นคงก็เนื่องจากการต้องการให้นานาประเทศยอมรับในสิทธิของตนต่อรัฐแคชเมียร์อย่างเป็นทางการ แต่กลายเป็นว่า คณะมนตรีกลับมีมติให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิสำหรับอินเดียและปากีสถานขึ้นเพื่อทำหน้าที่ออกไปสำรวจประจักษ์พยานของประชาชนในแคว้นแคชเมียร์ว่าต้องการอยู่กับอินเดียหรือปากีสถาน โดยสหรัฐอเมริกาเป็นหนึ่งในกลุ่มประเทศที่สนับสนุนมตินี้

อินเดียไม่พอใจต่อการกระทำของสหรัฐอเมริกาในครั้งนี้เป็นอย่างมาก และมองว่าสหรัฐอเมริกาได้พยายามเข้ามาบีบบังคับกำหนดชะตาของแคชเมียร์ใหม่เพื่อเอาใจปากีสถาน โดยมีอคติต่อตน ดังนั้น เมื่อมีการอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาแคชเมียร์ในองค์การสหประชาชาติ อินเดียก็จะต่อว่าหรือกล่าวหาสหรัฐอเมริกาว่ามีเจตนารมณ์เป็นศัตรูกับตน

นอกจากนั้น สหรัฐอเมริกายังได้วิพากษ์วิจารณ์เรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนในแคชเมียร์ โดยสหรัฐอเมริกาได้กล่าวหาว่าอินเดียใช้กำลังทางทหารบริหารจัดการดูแลพื้นที่แคชเมียร์ภายใต้การควบคุมที่เข้มงวด มีการกดขี่ข่มเหง การใช้กำลังและความรุนแรงกับพลเมืองชาวแคชเมียร์ โดยเฉพาะกลุ่มที่ต้องการเป็นอิสระจากอินเดีย

จากท่าทีและการดำเนินนโยบายต่อกรณีแคชเมียร์เช่นนี้ของสหรัฐอเมริกาทำให้อินเดียเกิดความรู้สึกต่อต้านสหรัฐอเมริกา อันส่งผลให้เกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง ซึ่งปัญหาแคชเมียร์นี้ได้กลายเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญแห่งความขัดแย้งระหว่างอินเดียบกับสหรัฐอเมริกาสืบต่อมาเป็นเวลานาน⁷

⁶ Sumit Ganguly, *Conflict Unending: India-Pakistan tensions since 1947*, p. 20.

⁷ วิมลวรรณ ภัทโรดม, *ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980)*, หน้า 57.

2.2.1.2 ปัญหาจีน

เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 อินเดียนเป็นประเทศนอกค่ายคอมมิวนิสต์ประเทศที่สองที่ให้การรับรองแก่รัฐบาลจีนแผ่นดินใหญ่ในทันที เนื่องจากอินเดียต้องการผูกสัมพันธ์กับจีนที่เป็นประเทศในเอเชียด้วยกัน และเป็นดินแดนที่มีอารยธรรม ความเจริญรุ่งเรือง และความยิ่งใหญ่ตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตเช่นเดียวกับประเทศของตน นอกจากนี้ การรับรองรัฐบาลจีนแผ่นดินใหญ่มองสอดคล้องกับนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ที่ต้องการเป็นมิตรกับทุกประเทศโดยไม่จำกัดค่ายทางการเมือง

ยิ่งไปกว่านั้น อินเดียยังอยู่ในกลุ่มประเทศที่สนับสนุนข้อเรียกร้องของจีนแผ่นดินใหญ่ที่ต้องการให้อินที่นึ่งของจีนคณะชาติในฐานะสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติมาเป็นของตน เพราะเห็นว่ารัฐบาลของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมายและเป็นตัวแทนอันชอบธรรมของประชาชนจีนทั่วประเทศ ดังนั้นจึงสมควรที่จีนแผ่นดินใหญ่จะได้รับที่นั่งในคณะมนตรีมากกว่าจีนคณะชาติ

ในทางตรงกันข้าม สหรัฐอเมริกาที่เป็นปฏิปักษ์กับพรรคคอมมิวนิสต์จีนมาตั้งแต่ในสมัยที่จีนคอมมิวนิสต์ต่อสู้กับจีนคณะชาติ (ก๊กมินตั๋ง) ในสงครามกลางเมืองในจีนช่วงทศวรรษที่ 1940 กลับให้การสนับสนุนและรับรองรัฐบาลจีนคณะชาติที่ไต้หวัน โดยสหรัฐอเมริกามองว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นภัยคุกคามอันใหญ่หลวงต่อความมั่นคงของโลก ดังนั้น สหรัฐอเมริกาจึงปฏิเสธที่จะให้การรับรองฐานะของรัฐบาลจีนแผ่นดินใหญ่ และพยายามต่อต้านเพื่อไม่ให้จีนคอมมิวนิสต์ได้ที่นั่งถาวรในคณะมนตรีความมั่นคงอย่างเต็มที่ นอกจากนั้น สหรัฐอเมริกายังได้ทำสัญญาพันธมิตรทางทหารกับประเทศต่างๆ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน ไทย และฟิลิปปินส์ ที่อยู่ในแนวยุทธศาสตร์รายล้อมจีน เพื่อสกัดกั้นการแพร่ขยายอิทธิพลของจีนคอมมิวนิสต์ด้วย⁸

ต่อมา เมื่อเกิดสงครามเกาหลีขึ้นในปี ค.ศ. 1950 และมีการนำเรื่องนี้เข้าสู่องค์การสหประชาชาติ ก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างอินเดียนกับสหรัฐอเมริกาในประเด็นที่เกี่ยวกับจีนขึ้นมาอีก โดยอินเดียได้มีการคัดค้านมติของคณะมนตรีความมั่นคงภายใต้การนำของ

⁸ จุลชีพ ชินวรโรณ, “การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีน,” ในเส้นทางมหาอำนาจ: เอกสารด้านนโยบายต่างประเทศอเมริกาต่อเอเชีย, วิลเลียม แอล แบรดลีย์ และจุลชีพ ชินวรโรณ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2544), หน้า 330.

สหรัฐอเมริกา ที่ให้กองกำลังข้ามเส้นขนานที่ 38 เข้าไปยังเกาหลีเหนือ เพราะอินเดียซึ่งมีทูตประจำอยู่ที่จีนมองว่ามตินี้ของสหประชาชาติจะเป็นการดึงจีนคอมมิวนิสต์ให้เข้ามาสู่ความขัดแย้งในสงครามเกาหลี⁹ อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาก็มิได้ให้ความสำคัญต่อความเห็นของอินเดีย จึงทำให้จีนต้องเข้าร่วมรบในสงครามครั้งนี้ด้วย ซึ่งหลังจากนั้น อินเดียยังได้คัดค้านข้อเสนอของสหรัฐอเมริกาที่ให้มีการประณามจีนว่าเป็นผู้บุกรุกในสงครามเกาหลี โดยให้เหตุผลว่าจีนทำไปเพื่อป้องกันตนเอง และการกล่าวหาจีนเช่นนี้จะเป็นการลดทอนโอกาสของการจัดการปัญหาให้จบลงอย่างสันติวิธี¹⁰

หลังจากสงครามเกาหลีสิ้นสุดลง สหรัฐอเมริกาได้หันไปมุ่งเน้นที่การสร้างระบบพันธมิตรทางทหารในเอเชีย ส่วนอินเดียก็พยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับจีนต่อไป โดยในวันที่ 29 เมษายน ค.ศ. 1954 อินเดียและจีนได้มีการลงนามในสนธิสัญญาร่วมกันเป็นครั้งแรก คือ สนธิสัญญาว่าด้วยข้อตกลงทางการค้าและการติดต่อระหว่างเขตทิเบตของจีนกับอินเดีย โดยอินเดียยอมสละสิทธิพิเศษต่างๆ ที่เคยมีอยู่ในทิเบต และให้การยอมรับว่าทิเบตเป็นส่วนหนึ่งของจีน นอกจากนั้น ยังมีการทำข้อตกลงห้าประการที่ทั้งสองประเทศเห็นพ้องต้องกันว่าจะยึดเป็นแนวดำเนินนโยบายต่างประเทศระหว่างกัน นั่นคือ หลักปัญจศีล หรือ หลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติห้าประการ

ในปีถัดมา เนห์รูก็ได้เชิญจีนเข้าร่วมการประชุมเอเชีย-แอฟริกาที่จัดขึ้น ณ เมืองบันดุง (Bandung) ของอินโดนีเซีย ในวันที่ 29 เมษายน ซึ่งถือเป็นการปรากฏตัวต่อเวทีการเมืองระหว่างประเทศครั้งแรกของจีนหลังจากถูกโดดเดี่ยว ซึ่งทำให้ประเทศต่างๆ คลายความหวาดระแวง และหันมาเข้าใจจีนแผ่นดินใหญ่มากขึ้น

จากทัศนคติและการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อจีนของอินเดียและสหรัฐอเมริกาที่แตกต่างกันเช่นนี้ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ โดยอินเดียไม่พอใจสหรัฐอเมริกาที่ยึดติดแนวนโยบายสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยไม่ยอมพิจารณาถึงเหตุผลและข้อเท็จจริงต่างๆ ส่วนสหรัฐอเมริกาก็ผิดหวังกับท่าทีของอินเดียที่ให้การสนับสนุนจีนคอมมิวนิสต์ แทนที่จะมาอยู่ฝ่ายเดียวกับตนที่เป็นประเทศประชาธิปไตยเหมือนกัน

⁹ Norman W. Brown, *The United States and India, Pakistan, Bangladesh* (Cambridge: Harvard University Press, 1972), p. 378.

¹⁰ Ibid., p. 76.

2.2.1.3 การให้ความช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐอเมริกาต่อปากีสถาน

ในช่วงแรกของสงครามเย็น สหรัฐอเมริกาไม่ได้ให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียในประเด็นด้านความมั่นคงเท่าใดนัก เพราะมองว่าเอเชียเป็นดินแดนที่ห่างไกลจากความขัดแย้งของสงครามเย็น แต่หลังจากการเกิดขึ้นของสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1949 และสงครามเกาหลีในปีต่อมา ทำให้สหรัฐอเมริกาได้รับรู้ถึงภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์ในเอเชีย ดังนั้น สหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของประธานาธิบดีไวท์ ดี ไอเซนฮาวร์ (Dwight D. Eisenhower) จึงได้หันมาทบทวนนโยบายของตนเกี่ยวกับสงครามเย็นเสียใหม่ โดยสหรัฐอเมริกาหันมาให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียมากขึ้น และมีความต้องการที่จะสร้างระบบพันธมิตรทางทหารในเอเชียขึ้น เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ ทั้งสหภาพโซเวียตและจีน

หนึ่งในพื้นที่ที่สหรัฐอเมริกาให้ความสนใจ คือ เอเชียใต้ โดยสหรัฐอเมริกาต้องการให้อินเดียและปากีสถานเข้ามาเป็นพันธมิตรทางทหารกับตนเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่อินเดียภายใต้การนำของเนห์รูกลับปฏิเสธการเข้าร่วมกับสหรัฐอเมริกา เพราะยังยึดมั่นในนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ที่ไม่ต้องการผูกพันกับฝ่ายหนึ่งเพื่อต่อต้านอีกฝ่าย ดังนั้น สหรัฐอเมริกาได้หันไปหาปากีสถาน ซึ่งในขณะนั้นกำลังเผชิญกับปัญหาภายในทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และโดยเฉพาะด้านความมั่นคง ที่เพิ่งผ่านการทำสงครามแคชเมียร์กับอินเดียมาได้ไม่นาน จึงพร้อมให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในการดำเนินนโยบายสกัดกั้นคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกาเห็นว่าปากีสถานมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในฐานะเป็นจุดเชื่อมโยงเอเชียใต้กับตะวันออกกลาง จึงเป็นการดีกับสหรัฐอเมริกาที่จะดึงเอาประเทศต่างๆ ในตะวันออกกลาง ที่มีความสัมพันธ์อันดีกับปากีสถาน ให้มาร่วมมือและเป็นกำลังของตนในการต่อต้านคอมมิวนิสต์¹¹

เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1952 สหรัฐอเมริกาได้เริ่มให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจกับปากีสถานเพื่อใช้ในการพัฒนาด้านการป้องกันประเทศ ต่อมาในปี ค.ศ. 1954 ทั้งสองประเทศก็เริ่มมีความร่วมมือทางทหารระหว่างกันภายใต้สนธิสัญญาร่วมมือป้องกันทางทหาร ซึ่งมีการลงนามเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม โดยสหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือแก่ปากีสถานทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ การพัฒนากองทัพในด้านต่างๆ ซึ่งมีมูลค่ามหาศาล ส่วนปากีสถานก็ยอมให้สหรัฐอเมริกาจัดตั้ง

¹¹ ทราฟทอง สุนทรวาณิชย์, "อินเดียกับนิวเคลียร์," เอเชียปริทัศน์: 59.

ฐานทัพอากาศภายในประเทศ และยินยอมให้ใช้ฐานทัพของตนเพื่อการปฏิบัติการทางทหาร¹² หลังจากนั้นปากีสถานก็ได้ผูกตนเองเข้าเป็นพันธมิตรทางทหารของสหรัฐอเมริกาและตะวันตกอย่างสมบูรณ์ ด้วยการเข้าเป็นภาคีสมาชิกขององค์การความร่วมมือป้องกันทางทหารในระดับภูมิภาคอีกสององค์การ อันได้แก่ องค์การสนธิสัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) ในเดือนกันยายน และองค์การสนธิสัญญากลาง (CENTO) ในปีถัดมา

ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างสหรัฐอเมริกากับปากีสถานเช่นนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่อินเดียเป็นอย่างมาก โดยเนहरूมองว่าการกระทำนี้คุกคามต่อความมั่นคงโดยรวมของภูมิภาคเอเชียใต้ เนื่องจากการนำสงครามเย็นเข้ามาสู่อนุทวีป ซึ่งการมีฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในปากีสถานจะเป็นตัวช่วยให้สหภาพโซเวียตและจีนเข้าโจมตีเอเชียใต้¹³ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการคุกคามต่อความมั่นคงปลอดภัยของอินเดียโดยตรง เพราะเนहरूเชื่อว่าปากีสถานจะนำเอาอาวุธที่ได้จากสหรัฐอเมริกามาใช้ในการรุกรานเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอินเดีย ที่ถือเป็นศัตรูคู่แค้นตั้งแต่มีการแยกตัวออกจากกันในปี ค.ศ. 1947 และเป็นการทำลายโอกาสในการเจรจาแก้ไขปัญหาระหว่างอินเดียบกับปากีสถานในกรณีพิพาทเรื่องแคชเมียร์อีกด้วย

แม้ว่าในเวลาต่อมา ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์จะออกมายืนยันว่า การทำสนธิสัญญาทางทหารกับปากีสถานไม่ใช่การกระทำที่มีวัตถุประสงค์ในการต่อต้านอินเดีย และให้ความมั่นใจว่าหากปากีสถานใช้อาวุธยุทธโศปกรณ์ของสหรัฐอเมริกาเพื่อการสู้รบกับอินเดียแล้ว สหรัฐอเมริกาจะดำเนินการหยุดยั้งความช่วยเหลือแก่ปากีสถานโดยทันที¹⁴ แต่การยืนยันนี้ของสหรัฐอเมริกาก็ไม่ได้ทำให้อินเดียพอใจแต่อย่างใด โดยเนहरूได้แสดงความต้องการให้มีการออกปฏิญญาร่วม (Joint Declaration) ระหว่างอินเดียบกับปากีสถานว่าจะไม่มีการใช้กำลังเพื่อแก้ไขกรณีพิพาทระหว่างกัน ซึ่งถ้าปากีสถานทำตามปฏิญญาที่ว่านี้ได้ ความกังวลของอินเดียเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐอเมริกต่อปากีสถานจะลดลง¹⁵

¹² วิมลวรรณ ภัทโรตม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 76.

¹³ สมเกียรติ ชอนวิมล, "มหาอำนาจกับเอเชียใต้," ใน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: เอเชีย, หน้า 148.

¹⁴ V. Chawla, India and the Super Powers (Jaipur: Pansheel Prakashan Film Colony Publication, 1973), p. 44. อ้างถึงใน สมเกียรติ ชอนวิมล, "มหาอำนาจกับเอเชียใต้," ใน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: เอเชีย, หน้า 148.

¹⁵ George Perkovich, India's nuclear bomb: the Impact on Global Proliferation (Berkeley: University of California Press, 1999), p. 51.

อย่างไรก็ตาม อินเดียและปากีสถานก็ไม่ได้มีการออกปฏิญญาร่วมระหว่างกันตามความปรารถนาของเนห์รู เนห์รูจึงยังคงไม่ไว้วางใจและหวาดระแวงต่อการกระทำของสหรัฐอเมริกา อันนำไปสู่การโจมตีและวิพากษ์วิจารณ์สหรัฐอเมริกาอย่างรุนแรงในหลายโอกาส จนทำให้สหรัฐอเมริกาเกิดความไม่พอใจอินเดียด้วยเช่นกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่า การให้ความช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐอเมริกาต่อปากีสถานได้ทำให้เกิดความขัดแย้งและความบาดหมางระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกามากขึ้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ของสองประเทศตกต่ำ จนทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังประสบแต่อุปสรรคและปัญหาอยู่เสมอ

2.2.1.4 ความสัมพันธ์อินเดีย-สหภาพโซเวียต

ตั้งแต่อ่อนหน้าที่อินเดียจะได้รับเอกราชจากอังกฤษ เนห์รูก็ชื่นชมในความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการเมืองของสหภาพโซเวียต โดยมองเป็นต้นแบบสำหรับอินเดียในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น เมื่ออินเดียเป็นประเทศเอกราชแล้ว เนห์รูจึงต้องการผูกสัมพันธ์และมีความร่วมมืออันดีกับสหภาพโซเวียต อย่างไรก็ตาม โจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) ผู้นำของโซเวียตในขณะนั้น กลับมองอินเดียว่ายังเป็นอาณานิคมของอังกฤษอยู่ และประณามเนห์รูและพรรคองเกรสของอินเดียว่าร่วมมือกับอังกฤษมาโดยตลอด จนอังกฤษตกลงมอบอำนาจในการปกครองประเทศให้เพื่อจะได้จัดรีดประชาชนต่อไป¹⁶

แต่ภายหลังจากที่สตาลินเสียชีวิตลงในปี ค.ศ. 1953 สหภาพโซเวียตได้หันมาให้ความสนใจอินเดีย โดยสหภาพโซเวียตได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของอินเดียในทางยุทธศาสตร์และการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งการเป็นมหาอำนาจของภูมิภาคเอเชียใต้ การมีบทบาทและเป็นที่ยอมรับนับถือของประเทศในโลกที่สาม และโดยเฉพาะการดำเนินนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดของอินเดีย ที่ไม่ขัดต่อนโยบายต่างประเทศของตน และเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในหลายเรื่อง ซึ่งสหภาพโซเวียตต้องการเป็นมิตรกับอินเดียเพื่อถ่วงดุลสหรัฐอเมริกาไม่ให้มีบทบาทและอิทธิพลครอบงำประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้ นอกจากนั้น สหภาพโซเวียตยังหวังให้อินเดียเป็นเครื่องมือต่อต้านตะวันตก และเป็นสะพานเชื่อมสหภาพโซเวียตกับประเทศโลกที่สามอื่นๆ

¹⁶ J.A. Kaik, *Soviet Policy Towards India: From Stalin to Brezhnev* (Delhi: Vikas Publications, 1970), p. 67.

อ้างถึงใน สมเกียรติ อ่อนวิมล, "มหาอำนาจกับเอเชียใต้," ใน *ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: เอเชีย*, หน้า 156.

ในปี ค.ศ. 1954 เมื่อสหรัฐอเมริกากลายเป็นพันธมิตรทางทหารกับปากีสถาน สหภาพโซเวียตก็หันมากระชับความสัมพันธ์กับอินเดียในทันที ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยสหภาพโซเวียตได้หันมาสนับสนุนอินเดียในเวทีสหประชาชาติกรณีแคชเมียร์ รวมถึงส่งเสริมบทบาทการสร้างสันติภาพของอินเดียในเวทีระหว่างประเทศ นอกจากนั้น ทั้งสองประเทศยังมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกันหลายด้าน ทั้งงานเขียน ภาพยนตร์ และศิลปะ เป็นต้น

ส่วนด้านเศรษฐกิจ อินเดียและสหภาพโซเวียตมีการค้าระหว่างกันมากขึ้น โดยสหภาพโซเวียตซื้อสินค้าที่อินเดียต้องการส่งออก และเสนอสินค้าที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่อินเดีย ซึ่งอินเดียสามารถใช้สกุลเงินของตนในการค้าขายกับสหภาพโซเวียตได้โดยตรง¹⁷ ยิ่งกว่านั้น สหภาพโซเวียตยังได้ให้ความช่วยเหลือทางเทคโนโลยีและการเงินแก่อินเดียในโครงการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ที่สำคัญคือ การเสนอให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างโรงงานเหล็กที่เมืองบิไล (Bhilai) ซึ่งมีการลงนามในข้อตกลงอย่างเป็นทางการระหว่างรัฐบาลทั้งสองเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 รวมทั้งความช่วยเหลือในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่สอง (ค.ศ. 1956-1961) ของอินเดีย

ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตสามารถตอบสนองต่อความต้องการของอินเดียได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังไม่มีเงื่อนไขทางการเมืองมาผูกมัด ทำให้สหภาพโซเวียตได้รับความนิยมอย่างมากในอินเดีย ซึ่งความช่วยเหลือและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกันนี้ ยังช่วยให้อินเดียลดการพึ่งพาประเทศตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา และทำให้อินเดียสามารถดำเนินนโยบายทั้งด้านต่างประเทศและเศรษฐกิจของตนได้อย่างอิสระ¹⁸

ในปี ค.ศ. 1955 ความสัมพันธ์ของอินเดียกับสหภาพโซเวียตก็ยิ่งกระชับแน่น โดยเนห์รูได้เดินทางเยือนสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน ซึ่งการเยือนในครั้งนี้เนห์รูได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากทางสหภาพโซเวียต ที่ได้แสดงให้เห็นถึงมิตรภาพ ความจริงใจ รวมถึงการให้ความสำคัญต่ออินเดีย จากการที่เนห์รูได้เป็นผู้นำนอกค่ายคอมมิวนิสต์คนแรกนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1917 ที่ได้รับอนุญาตให้มีสุนทรพจน์ในเมืองหลวง และเมืองอื่นๆ ของสหภาพโซ

¹⁷ Peter J.S. Duncan, *The Soviet Union and India*, (London and New York: Routledge, 1989), p. 11.

¹⁸ Ibid., p. 5.

เวียต¹⁹ ต่อมาในเดือนธันวาคม นิกิตา ครุชเชฟ (Nikita Krushchev) และนิโคไล บุลกานิน (Nikolai Bulganin) ผู้นำของสหภาพโซเวียต ก็ได้เยือนอินเดียเป็นการตอบแทน ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับจากชาวอินเดียเป็นอย่างดีเช่นกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหภาพโซเวียตเช่นนี้ ได้สร้างความวิตกกังวลให้แก่สหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก โดยสหรัฐอเมริกามองว่าสหภาพโซเวียตต้องการเข้าไปมีบทบาทสำคัญในภาคอุตสาหกรรมของอินเดีย จึงใช้ “การรุกทางเศรษฐกิจ” (economic offensive) ด้วยการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่อินเดีย ซึ่งอาจทำให้สหรัฐอเมริกาสูญเสียอินเดียไปให้กับค่ายคอมมิวนิสต์ก็เป็นได้²⁰

ต่อมาในปี ค.ศ. 1959 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาก็ยิ่งห่างเหินและหมางเมินต่อกัน อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในฮังการี ซึ่งสหภาพโซเวียตได้ใช้กำลังเข้าปราบปรามผู้เรียกร้องในฮังการีอย่างรุนแรง จนหลายประเทศต่างประณามการกระทำของสหภาพโซเวียต แต่อินเดียกลับมีท่าทีที่เข้าข้างสหภาพโซเวียตอย่างเห็นได้ชัด โดยเนห์รูได้คัดค้านมติของสหประชาชาติ (ภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา) ทั้งการประณามสหภาพโซเวียตและการเรียกร้องให้มีการจัดการเลือกตั้งเสรีในฮังการี ทำให้สหรัฐอเมริกาไม่พอใจการกระทำของอินเดียเป็นอย่างมาก โดยมองว่าอินเดียมิได้ดำเนินนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดตามที่ว่าไว้ แต่กลับเอนเอียงเข้าหาฝ่ายคอมมิวนิสต์

2.2.1.5 สงครามพรมแดนอินเดีย-จีน

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาในสมัยเนห์รูนั้น ดูเหมือนว่าจะมีแต่ปัญหาและความขัดแย้งต่อกัน อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1962 ได้เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลให้อินเดียและสหรัฐอเมริกาสามารถฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ตกต่ำให้มีสัมพันธภาพที่ดีขึ้น นั่นคือ การเกิดสงครามพรมแดนระหว่างอินเดียกับจีน

¹⁹ Arthur Stein, *India and the Soviet Union, the Nehru Era* (Chicago: University of Chicago Press, 1969), p. 65.

²⁰ Robert J. McMahon, “U.S. Policy toward South Asia and Tibet during the Early Cold War,” *Journal of Cold War Studies*, 8, 3 (June - August 2006): 139.

ก่อนปี ค.ศ. 1962 โดยเฉพาะช่วงปี ค.ศ. 1954–1959 อินเดียและจีนมีความสัมพันธ์และมีมิตรไมตรีระหว่างกันเป็นอย่างดี จนเป็นที่รู้จักกันดีในอินเดียว่าเป็นยุค “อินเดียและจีนคือพี่น้อง” (Hindi-Chini Bhai-Bhai)²¹ แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์จลาจลในทิเบตเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1959 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับจีนก็เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการที่อินเดียเปิดเมืองธรรมศาลา (Dharamshala) ให้องค์ดาไลลามะ (Dalai Lama) และผู้อพยพชาวทิเบตเข้าไปลี้ภัย ทำให้จีนไม่พอใจเป็นอย่างมาก และกล่าวหาว่าอินเดียเป็นผู้สนับสนุนการก่อจลาจลของชาวทิเบตเพื่อการแยกตัวเป็นเอกราช²² จากนั้นเป็นต้นมา ปัญหาชายแดนระหว่างอินเดียกับจีนที่ถูกเก็บไว้นับแต่ปี ค.ศ. 1955 ก็ได้ปะทุขึ้นมา* โดยในปี ค.ศ. 1959 ได้เกิดการปะทะกันระหว่างทหารของอินเดียกับจีนขึ้นหลายครั้งตามแนวชายแดน ซึ่งแม้จะมีความพยายามในการเจรจาแก้ปัญหาระหว่างผู้นำของสองประเทศแต่ก็ไร้ผล จนความขัดแย้งต่อกันได้ลุกลามบานปลายออกไป และเกิดเป็นสงครามพรมแดนระหว่างอินเดียกับจีนขึ้น

ในวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1962 กองทัพจีนได้เข้าโจมตีณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ (the Northeast Frontier Agency) และแคว้นแคชเมียร์ทางด้านมณฑลลาดัค (Ladakh) ของอินเดียอย่างรวดเร็วโดยที่อินเดียไม่ทันรู้ตัว ซึ่งทำให้เกิดเป็นสงครามโดยไม่มีการประกาศระหว่างอินเดียกับจีนขึ้นมาในทันที โดยจีนได้รุกเข้ามาในอินเดียเป็นระยะทางหลายพันไมล์ ซึ่งกองทหารและกองตำรวจตระเวนชายแดนของอินเดียไม่สามารถต้านทานได้ จนดูเหมือนว่าจีนจะสามารถยึดครองอินเดียทั้งประเทศได้อย่างง่ายดาย แต่เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายนของปีเดียวกัน การสู้รบระหว่างอินเดียกับจีนก็ได้ยุติลงอย่างง่ายดาย โดยจีนเป็นฝ่ายหยุดยิงแต่ฝ่ายเดียว และถอยกำลังกลับไป

²¹ Rollie Lal, *Understanding China and India: security implications for the United States and the world* (Wesport, Conn: Praeger Security International, 2006), p. 133.

²² Xuecheng Liu, *The Sino-Indian border dispute and Sino-Indian relations* (Lanham, Md: University Press of America, 1994), p. 8.

* อินเดียมีพรมแดนติดกับจีนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะทางยาวถึง 2,500 ไมล์ โดยอินเดียยึดเอาเส้นกันเขตแดนที่เรียกว่า “เส้นแมคมอาฮอน” (McMahon Line) ซึ่งได้ชื่อมาจากผู้แทนอังกฤษในอินเดียที่เป็นผู้เสนอเส้นกันเขตแดนดังกล่าว แต่จีนไม่ยอมรับเส้นแมคมอาฮอนนี้ เพราะมองว่าผิดต่อกฎหมาย เป็นนโยบายของอังกฤษที่รุกรานต่อพื้นที่ของจีน และยังประณามเส้นแบ่งนี้ว่าเป็น “ผลผลิตของจักรวรรดินิยม” ในปี ค.ศ. 1965 จีนได้มีการเจรจาเรื่องเส้นแบ่งเขตแดนกับทางอินเดีย ซึ่งจีนยืนยันว่าพรมแดนระหว่างสองประเทศนั้นยังไม่ได้รับการปักปันอย่างชัดเจน จำเป็นต้องมีการตกลงกันใหม่ แต่ทางอินเดียกลับเห็นว่าควรใช้เส้นแมคมอาฮอนต่อไป โดยไม่ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ส่งผลให้การเจรจาล้มเหลว ปัญหาเรื่องเขตแดนระหว่างอินเดียกับจีนจึงไม่ได้รับการแก้ไข จนกลายเป็นชนวนเหตุของความขัดแย้งและสงครามในเวลาต่อมา

ตามที่เคียวยื่นข้อเสนอ ปัญหาพรมแดนของสองประเทศจึงค้างคาไว้ โดยไม่ได้มีการเปิดการเจรจา
กันอีกเลย²³

การถูกโจมตีจากกองทัพจีนอย่างไม่ทันตั้งตัวของอินเดีย ทำให้เนहरूต้องร้องขอความ
ช่วยเหลือทางด้านกำลังกองทัพจากนานาประเทศอย่างเร่งด่วนเพื่อใช้ต่อต้านการรุกรานจากจีน
สำหรับสหรัฐอเมริกานั้น เมื่อประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) รู้ข่าวการ
โจมตีอินเดียโดยกองทัพจีน ก็รีบตอบสนองการร้องขอความช่วยเหลือของอินเดียอย่างเร่งด่วน
ภายในเวลา 12 ชั่วโมง โดยสหรัฐอเมริกาได้ส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพสูง
จำนวนหนึ่งไปให้แก่อินเดียเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้อินเดียใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างทันท่วงที
รวมทั้งการพูดคุยกับปากีสถานไม่ให้ถือโอกาสรุกรานอินเดียในช่วงเวลาวิกฤติของประเทศเช่นนี้²⁴
ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน อินเดียกับสหรัฐอเมริกาได้ลงนามในข้อตกลงทางทหารร่วมกันฉบับ
หนึ่ง โดยสหรัฐอเมริกาคะให้ความช่วยเหลือทางด้านอาวุธแก่อินเดียในระยะยาว และจะช่วย
พัฒนากองทัพของอินเดียให้ทันสมัยขึ้น เพื่อต่อต้านภัยคุกคามการโจมตีจากจีนที่อาจเกิดขึ้นอีกใน
อนาคต ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่อินเดียได้รับความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐอเมริกานับตั้งแต่ได้มีการ
ประกาศใช้นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเป็นต้นมา²⁵

การให้ความช่วยเหลือในทันทีโดยไม่มีเงื่อนไขต่อรอง และโครงการพัฒนาในระยะยาวที่
สหรัฐอเมริกามีให้แก่อินเดียนั้น ทำให้อินเดียรู้สึกซาบซึ้งในมิตรภาพของสหรัฐอเมริกามาก
จนเนहरूถึงกับสรรเสริญสหรัฐอเมริกาว่าเป็นมิตรแท้ของอินเดีย ส่งผลให้ความสัมพันธ์
ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาที่เคยตกต่ำลงมากเพราะความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ กลับฟื้นคืน
และมีสัมพันธภาพที่ดีขึ้น ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ที่ประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

²³ สมเกียรติ อ่อนนิมิต, "มหาอำนาจกับเอเชียใต้," ใน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: เอเชีย, หน้า 167.

²⁴ William J. Barnds, *India, Pakistan and the great powers* (London: Pall Mall Press, 1972), p. 179.

²⁵ วิมลวรรณ ภัทโรดม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 92-93.

2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาสมัยนายกรัฐมนตรี ลาล บาฮาดูร์ ศาสตรี้ (ค.ศ. 1964-1966)

ในสมัยนายกรัฐมนตรีลาล บาฮาดูร์ ศาสตรี้ (Lal Bahadur Shastri) ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาดำเนินไปด้วยดีตลอดปี ค.ศ. 1964 แต่ในปีต่อมา กลับมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งของสองประเทศขึ้นมาอีก นั่นคือ การเกิดสงครามแคชเมียร์ครั้งที่สอง

2.2.2.1 สงครามแคชเมียร์ครั้งที่สอง

ในปี ค.ศ. 1964 รัฐบาลของนายศาสตรี้ได้รวมเอาแคว้นแคชเมียร์ส่วนที่ตนครอบครองอยู่เข้ากับอินเดีย โดยใช้มาตราที่ 356 และมาตราที่ 357 ของรัฐธรรมนูญอินเดีย และได้ยุบพรรคการเมืองที่เป็นพรรครัฐบาลของแคชเมียร์เข้ากับพรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดีย ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ทำให้ปากีสถานไม่พอใจอินเดียเป็นอย่างมาก และตัดสินใจใช้สงครามเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา จนนำมาสู่สงครามแคชเมียร์ครั้งที่สองระหว่างอินเดียกับปากีสถานในปีต่อมา²⁶

ในวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1965 ปากีสถานได้ส่งกองทัพแบบกองโจรข้ามเส้นหยุดยิงขององค์การสหประชาชาติเข้าไปในแคว้นแคชเมียร์ส่วนที่อินเดียครอบครองอยู่ และรุกเข้าไปจนถึงหุบเขาแคชเมียร์และเมืองศรีนาการ์ อันเป็นเมืองสำคัญของแคว้นนี้ได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งฝ่ายอินเดียก็รีบส่งกองทัพจากเมืองหลวงเข้าไปเสริมกำลังกองทัพในแคชเมียร์อีกหลายพันคนจนกลายเป็นสงครามเต็มรูปแบบโดยไม่มีการประกาศแต่อย่างใด ซึ่งแม้ว่าปากีสถานจะมีกองทัพที่มีประสิทธิภาพและมีอาวุธที่ทันสมัย ก็ยังไม่อาจตีฝ่าแนวตั้งรับของอินเดียเข้าไปยึดครองจุดสำคัญอื่นๆ ของแคว้นแคชเมียร์ได้มากไปกว่าจุดที่ยึดครองไว้ได้ในช่วงแรก นอกจากนี้ ในวันที่ 6 กันยายน กองทัพของอินเดียยังได้เปิดการโจมตีปากีสถานด้านตะวันตกอีกด้านหนึ่งด้วย ซึ่งทำให้ปากีสถานต้องทำศึกสองด้านในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากชัยชนะของอินเดียในระยะแรก การรบในแคชเมียร์เป็นไปในลักษณะของการตั้งรับอยู่กับที่โดยที่ทั้งสองฝ่ายไม่อาจรุกไปข้างหน้าได้มากนัก

ในที่สุด สงครามแคชเมียร์ครั้งที่สองนี้ก็ยุติลงในเดือนกันยายน โดยอินเดียและปากีสถานได้ยอมรับมติการหยุดยิงของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเมื่อวันที่ 20 และ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103-104.

22 กันยายนตามลำดับ ท่ามกลางความสำเร็จของกองทัพอินเดียที่สามารถต้านทานและทำลาย กองทัพติดอาวุธของปากีสถานได้ แม้ว่าก่อนสงครามจะยุติ ผู้สังเกตการณ์บางท่านได้คาดการณ์ว่าปากีสถานน่าจะเป็นฝ่ายได้เปรียบในสงคราม เพราะมีกองทหารที่ได้รับการฝึกฝนและอาวุธที่ทันสมัยจากสหรัฐอเมริกาซึ่งเหนือกว่ากองทัพของอินเดียมาก²⁷ โดยชัยชนะในสงครามครั้งนี้ได้ช่วยฟื้นฟูเกียรติภูมิและความเชื่อมั่นในตนเองของอินเดียให้กลับคืนมาอีกครั้ง หลังความพ่ายแพ้ในสงครามพรมแดนระหว่างอินเดียและจีนในปี ค.ศ. 1962

ช่วงที่เกิดสงครามนี้ อินเดียได้ยื่นข้อเสนอต่อประธานาธิบดีลินดอน บี จอห์นสัน (Lyndon B. Johnson) ของสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นทางการเพื่อเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาบีบบังคับปากีสถานไม่ให้นำอาวุธที่ได้จากสหรัฐอเมริกามาใช้รุกรานอินเดีย ตามที่สหรัฐอเมริกาได้ให้คำมั่นสัญญากับอินเดียไว้เมื่อคราวที่สหรัฐอเมริกาตัดสินใจให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ปากีสถานในปี ค.ศ. 1954^{*} แต่สหรัฐอเมริกากลับตัดสินใจระงับการให้ความช่วยเหลือทางทหารทั้งแก่อินเดียและปากีสถาน ส่งผลให้อินเดียไม่พอใจสหรัฐอเมริกาเป็นอันมาก เพราะมองว่าสหรัฐอเมริกาไม่สามารถห้ามหรือบังคับปากีสถานไม่ให้รุกรานอินเดีย และยังมีเจตนาที่จะลดกำลังทหารของอินเดียลง ดังนั้น ความสัมพันธ์ของอินเดียบอกับสหรัฐอเมริกาก็ตกต่ำและเสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมาก เมื่อเทียบกับเมื่อช่วงต้นทศวรรษ 1960 ที่ผ่านมา

2.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบอกับสหรัฐอเมริกาสภายุคสมัยนายกรัฐมนตรีอินทิรา คานธี (สมัยแรก) (ค.ศ. 1966-1977)

ในช่วงแรก ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบอกับสหรัฐอเมริกาดูจะเป็นไปด้วยดี โดยนางอินทิรา คานธี (Indira Gandhi) ได้เดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกาเพื่อกระชับสัมพันธ์ไมตรี ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1966 ซึ่งนับเป็นการเดินทางเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการครั้งแรกในฐานะนายกรัฐมนตรีของอินเดีย โดยการเยือนสหรัฐอเมริกาในครั้งนี้ของนางอินทิราถือว่่าเป็นที่น่าพอใจแก่ทั้งสองฝ่าย มีการบรรลุข้อตกลงต่างๆ หลายประการ และมีแถลงการณ์ร่วมในตอนท้ายของการ

²⁷ Baldev Raj Nayar and T.V. Paul, *India in the world order: searching for major-power status* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), p. 167.

^{*} เมื่อสหรัฐอเมริกาประกาศให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ปากีสถานในปี ค.ศ. 1954 นั้น ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ได้ให้การรับรองแก่นายกรัฐมนตรีเนห์รูว่า สหรัฐอเมริกาจะไม่ยอมให้ปากีสถานนำเอาอาวุธของสหรัฐอเมริกาไปใช้ในการรุกรานอินเดียเป็นอันขาด

ไปเยือน แต่หลังจากนั้นไม่นาน ความสัมพันธ์ของสองประเทศก็เริ่มไม่ราบรื่น อันเนื่องมาจากหลายเหตุการณ์ เช่น การกลับมาให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ปาเลสไตน์ของสหรัฐอเมริกา การวิจารณ์นโยบายเวียดนามของสหรัฐอเมริกา การเดินทางเยือนสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการของนางอินทรีรา จนนที่ สุด อินเดียและสหรัฐอเมริกาก็เกิดความขัดแย้งระหว่างกันอย่างรุนแรงด้วยปัญหาการแยกตัวของปาเลสไตน์ตะวันออกจากปาเลสไตน์ ที่กลายเป็นสงครามอินเดีย-ปาเลสไตน์ ครั้งที่สามในปี ค.ศ. 1971

2.2.3.1 สงครามอินเดีย-ปาเลสไตน์ครั้งที่สาม

จุดเริ่มต้นของสงครามอินเดีย-ปาเลสไตน์ครั้งที่สามเริ่มขึ้นตั้งแต่ต้นปี ค.ศ. 1971 จากการเกิดสงครามกลางเมืองในปาเลสไตน์ตะวันออก ซึ่งกองทัพปาเลสไตน์ได้ใช้กำลังอย่างรุนแรงเข้าปราบปรามกลุ่มผู้ประท้วงที่เรียกร้องให้มีการแบ่งแยกประเทศในปาเลสไตน์ตะวันออก เมื่อวันที่ 25 มีนาคม จนนเป็นเหตุให้ประชาชนชาวปาเลสไตน์ตะวันออกจำนวนนับพันคนเสียชีวิต และทำให้ผู้อพยพชาวปาเลสไตน์ตะวันออกจำนวนกว่า 10 ล้านคนพากันหนีภัยสงครามเข้ามาในอินเดีย ซึ่งกลายเป็นภาระอันหนักหนาของอินเดียทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จนนอินเดียไม่อาจทนแบกรับภาระนี้ต่อไปได้อีก

รัฐบาลอินเดียจึงได้นำเรื่องนี้เสนอต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และได้ยื่นประท้วงการกระทำของปาเลสไตน์โดยทันที ในขณะเดียวกัน อินเดียก็ได้เรียกร้องให้สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นพันธมิตรสำคัญที่สุดของปาเลสไตน์ ทำการห้ามปรามปาเลสไตน์ไม่ให้ดำเนินการอย่างรุนแรงและไ้มนุษยธรรมต่อชาวปาเลสไตน์ตะวันออก และหาทางทำให้ปาเลสไตน์ยุติสงครามกลางเมืองในปาเลสไตน์ตะวันออกโดยเร็วที่สุด เพื่อไม่ให้เหตุการณ์ครั้งนี้คุกคามต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของเอเชียได้ในส่วนรวมยิ่งขึ้นไปอีก อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาก็ไม่ได้ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของอินเดียในทันที ทั้งยังส่งวนท่าทีต่อสถานการณ์ในปาเลสไตน์ตะวันออกอย่างเห็นได้ชัด จึงทำให้อินเดียไม่พอใจสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก และมองว่าสหรัฐอเมริกาดำเนินนโยบายเข้าข้างปาเลสไตน์²⁸

²⁸ วิมลวรรณ ภัทโรดม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 128.

นอกจากนั้น สหรัฐอเมริกายังทำให้อินเดียเกิดความวิตกกังวลต่อความมั่นคงของประเทศ อันเนื่องมาจากการที่สหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ได้หันมาดำเนินนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียด (détente) กับจีน โดยในวันที่ 15 กรกฎาคม ประธานาธิบดีนิกสันได้แสดงสุนทรพจน์ทางวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ทั่วสหรัฐอเมริกา เพื่อประกาศให้ชาวอเมริกันและประเทศต่างๆ ทั่วโลกทราบว่าสหรัฐอเมริกากำลังดำเนินการเพื่อปรับความสัมพันธ์กับประเทศจีน และจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอย่างเป็นทางการภายในเวลาไม่นานนัก²⁹

สำหรับอินเดีย การเปลี่ยนแปลงนโยบายของสหรัฐอเมริกาและจีนที่เกิดขึ้นนี้ นับเป็นความพยายามของมหาอำนาจทั้งสองที่จะทำให้อินเดียอยู่โดดเดี่ยวและเป็นการข่มขู่อินเดียอยู่ในที่³⁰ ดังนั้น อินเดียจึงหันไปเร่งดำเนินงานทางด้านการทูตกับสหภาพโซเวียตในทันที จนในที่สุด อินเดียและสหภาพโซเวียตก็ได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพ และความร่วมมือระหว่างกัน (The Treaty of Peace, Friendship and Co-operation) เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1971 โดยอินเดียเห็นว่าสนธิสัญญาดังกล่าวจะมีประโยชน์ ดังนี้

1. เป็นเกราะป้องกันความปลอดภัยให้กับอินเดียในระยะยาว
2. เป็นเครื่องมือเสริมสร้างศักยภาพทางทหารให้กับอินเดีย โดยคาดว่าจะได้รับความช่วยเหลือทางทหารและอาวุธจากสหภาพโซเวียตในกรณีที่อินเดียทำสงครามกับปากีสถาน
3. ให้ความมั่นใจว่าจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจจากสหภาพโซเวียต เพื่อลดการพึ่งพาสหรัฐอเมริกาลง
4. คาดว่าจะได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในสหประชาชาติ ซึ่งสหภาพโซเวียตสามารถใช้สิทธิยับยั้งได้
5. ให้สหรัฐอเมริกาเห็นว่าอินเดียมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ

การลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพ และความร่วมมือระหว่างกัน ส่งผลให้อินเดียกลายเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหภาพโซเวียต ซึ่งขัดกับหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่อินเดียยึดถือเป็นหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของตน อย่างไรก็ตาม นางอินทราได้ยืนยันว่า

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

อินเดียยังคงยึดมั่นในนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดอยู่เหมือนเดิม โดยการลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวไม่ได้ทำให้โครงสร้างและจุดประสงค์ของนโยบายต้องสูญเสียไปแต่ประการใด เพราะสนธิสัญญานี้เป็นเพียงเครื่องยืนยันถึงสัมพันธภาพระหว่างอินเดียกับสหภาพโซเวียตเท่านั้น³¹

ภายหลังการลงนามในสนธิสัญญา อินเดียก็ได้ปรับเปลี่ยนนโยบายของตนที่มีต่อปากีสถานและวิกฤตการณ์ในปากีสถานตะวันออกเสียใหม่ โดยอินเดียต้องการให้ปากีสถานยุติการใช้อำนาจทางทหารกับปากีสถานตะวันออก และให้เอกราชแก่ปากีสถานตะวันออกโดยเร็วที่สุด รวมถึงการรับผู้อพยพกว่า 10 ล้านคนกลับสู่ประเทศ ซึ่งอินเดียจะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนปากีสถานตะวันออกในการประกาศเอกราชจากปากีสถานอย่างเต็มที่ แม้จะต้องทำสงครามกับปากีสถานก็ตาม³²

ในวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ. 1971 สงครามอินเดีย-ปากีสถานครั้งที่สามก็ได้อุบัติขึ้น โดยปากีสถานเป็นฝ่ายเปิดฉากทำสงครามด้วยการส่งฝูงบินเข้าโจมตีฝั่งตะวันตกของอินเดีย ซึ่งอินเดียก็ตอบโต้ด้วยการเคลื่อนกำลังทัพของตนเข้าสู่ปากีสถานตะวันออกในวันรุ่งขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ขบวนการชาตินิยมในการทำสงครามกู้เอกราชจากปากีสถานอย่างเปิดเผย ทำให้สงครามกลางเมืองปากีสถานตะวันออกกลายเป็นสงครามระหว่างประเทศอย่างเต็มรูปแบบโดยไม่ต้องประกาศตั้งแต่บัดนั้น โดยในวันที่ 6 ธันวาคม อินเดียได้ให้การรับรองแก่ประเทศสาธารณรัฐบังกลาเทศ ส่วนปากีสถานก็ได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับอินเดียในวันเดียวกันนั่นเอง³³ ซึ่งสงครามครั้งนี้ได้ยุติลงในวันที่ 16 ธันวาคม เมื่อปากีสถานประกาศยอมแพ้ต่ออินเดียโดยไม่มีเงื่อนไข ส่งผลให้อินเดียมีฐานะเป็นมหาอำนาจที่มั่นคงและทรงอิทธิพลที่สุดของเอเชียใต้ และเป็นการกอบกู้ศักดิ์ศรีและฐานะอันยิ่งใหญ่ของอินเดียกลับคืนมา โดยเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าอินเดียเหนือกว่าปากีสถาน รวมทั้งจีนที่ตนเคยพ่ายแพ้มาเมื่อสงครามพรมแดนในปี ค.ศ. 1962

ในระหว่างสงครามอินเดีย-ปากีสถานครั้งที่สาม สหรัฐอเมริกาได้ดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวกับอินเดีย ด้วยการกล่าวโจมตีอินเดียว่าเป็นผู้รุกรานในสงคราม การใช้มาตรการทาง

³¹ บรรจบ บุรวัฒน์, "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน: ปัญหาแคชเมียร์ ระหว่างปี ค.ศ. 1980-1990," (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการระหว่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 26.

³² วิมลวรรณ ภัทโรดม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 137.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144-145.

เศรษฐกิจบีบบังคับ โดยประกาศระงับความช่วยเหลือมูลค่า 87.6 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ยิ่งไปกว่านั้น สหรัฐอเมริกายังได้ส่งกำลังรบทางเรือที่นำโดยเรือเอนเตอร์ไพรส์ (USS Enterprise) ซึ่งเป็นเรือรบบรรทุกเครื่องบินติดอาวุธนิวเคลียร์อันทันสมัยและทรงประสิทธิภาพที่สุดลำหนึ่งของโลก เข้ามาลาดตระเวนในอ่าวเบงกอล โดยอ้างว่าเพื่อคุ้มกันชาวอเมริกันที่จะอพยพหนีจากปากีสถาน ตะวันออกกลับสหรัฐอเมริกา ทั้งๆ ที่ชาวอเมริกันที่ต้องการจะอพยพนั้นได้เดินทางออกไปหมดแล้ว

แม้ว่าเรือเอนเตอร์ไพรส์ออกลาดตระเวนอยู่เพียงด้านนอกของอ่าวเบงกอล ไม่ได้เข้าไปใกล้ชายฝั่ง และไม่ได้เข้าช่วยในการรบใดๆ แต่กระนั้น การปรากฏตัวของเรือก็เป็นการท้าทายอำนาจของอินเดียครั้งใหญ่ และเป็นการเปิดฉากรุกอินเดียโดยใช้กำลังบีบบังคับ โดยเรือเอนเตอร์ไพรส์ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการข่มขู่และการแสดงอำนาจบาตรใหญ่ของสหรัฐอเมริกาที่มีต่ออินเดีย ทำให้ชาวอินเดียรู้สึกโกรธแค้นและต่อต้านชาวอเมริกัน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาทกอยู่ในภาวะวิกฤติและตึงเครียดที่สุด เสมือนว่าทั้งสองประเทศได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันไปแล้ว³⁴

2.2.3.2 ปัญหามหาสมุทรอินเดีย

มหาสมุทรอินเดียเป็นผืนน้ำที่มีขนาดกว้างใหญ่เป็นอันดับ 3 ของโลก กินพื้นที่ประมาณ 20% ของพื้นน้ำในโลก เป็นมหาสมุทรที่มีความสำคัญในทางภูมิรัฐศาสตร์เพราะเป็นจุดศูนย์กลางที่ควบคุมเส้นทางการค้าและการคมนาคมทางทะเลระหว่างทวีปเอเชีย แอฟริกา และยุโรป ซึ่งความสำคัญของมหาสมุทรอินเดียเช่นนี้ ได้กลายเป็นหนึ่งในสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกา

ในช่วงที่ผ่านมา มหาสมุทรอินเดียอยู่ภายใต้การดูแลของราชนาวิอังกฤษมาโดยตลอด แต่ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1968 อังกฤษได้ประกาศกำหนดการถอนกำลังกองทัพของตนออกไปจากมหาสมุทรอินเดีย สหรัฐอเมริกาจึงได้ตัดสินใจส่งกำลังกองทัพเรือของตนเข้ามาปรากฏตัวในมหาสมุทรอินเดียเป็นจำนวนมาก และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา เพื่อทำหน้าที่แทนอังกฤษในการเป็นผู้รักษาสันติภาพและความปลอดภัยในเขตน่านน้ำมหาสมุทรอินเดีย

³⁴ เรือเดียวกัน, หน้า 149-150.

นอกจากนั้น สหรัฐอเมริกายังได้ขอเช่าเกาะดิเอโก การ์เซีย (Diego Garcia) ที่ตั้งอยู่ใจกลางมหาสมุทรอินเดียจากอังกฤษ เพื่อจัดตั้งเป็นฐานโทรคมนาคมและเป็นฐานทัพเพื่อส่งกำลังบำรุงให้แก่กองทัพอากาศของสหรัฐอเมริกาในมหาสมุทรอินเดียและในอาณาบริเวณใกล้เคียง เพื่อสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ภูมิภาครอบๆ มหาสมุทรอินเดีย³⁵

ขณะเดียวกัน สหภาพโซเวียตก็ได้เริ่มส่งขบวนเรือรบและเรือใต้น้ำของตนเข้ามาในมหาสมุทรอินเดีย และได้ทวีจำนวนขึ้นเป็นระยะๆ ตลอดจนได้ทำการเจรจาติดต่อกับมิตรประเทศของตนซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งมหาสมุทรอินเดียเพื่อขอความสะดวกในการใช้ท่าเรือ และขอสิทธิในการจัดตั้งฐานทัพเรือของตนในเขตมหาสมุทรอินเดียเช่นเดียวสหรัฐอเมริกา

การเข้ามาปรากฏตัวของสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในเขตมหาสมุทรอินเดีย นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1968 และภายหลังการเกิดสงครามอินเดีย-ปากีสถานครั้งที่สามในปี ค.ศ. 1971 ซึ่งมหาอำนาจทั้งสองได้ส่งกำลังกองทัพอากาศเข้ามาปฏิบัติการในเขตน่านน้ำมหาสมุทรอินเดียมากขึ้นกว่าเดิม ได้ก่อให้เกิดความวิตกกังวลแก่บรรดาประเทศต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนฝั่งมหาสมุทรอินเดียเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอินเดียที่เห็นว่าการมาของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเป็นการคุกคามต่อเสถียรภาพและความปลอดภัยของประเทศที่อยู่ในเขตมหาสมุทรอินเดีย ดังนั้น อินเดียจึงได้คัดค้านและต่อต้านการเข้ามาปรากฏตัวของกองทัพอากาศของมหาอำนาจทั้งสอง

อินเดียยังได้เรียกร้องให้สหรัฐอเมริการื้อถอนฐานทัพที่อยู่บนเกาะดิเอโก การ์เซีย โดยให้เหตุผลว่าการมีฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในเขตมหาสมุทรอินเดียเป็นการคุกคามต่อสันติภาพและเสถียรภาพของประเทศในเอเชียใต้ โดยเฉพาะอินเดีย เนื่องจากเกาะดิเอโก การ์เซียอยู่ห่างจากปลายแหลมด้านใต้สุดของอนุทวีปอินเดียเพียง 1,000 ไมล์เท่านั้น นอกจากนี้ การมีอยู่ของฐานทัพสหรัฐอเมริกาบนเกาะนี้ยังเป็นการละเมิดต่อมติของสหประชาชาติที่ประกาศให้มหาสมุทรอินเดียเป็นเขตสันติภาพอีกด้วย³⁶

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

³⁶ S. P. Seth, "The Indian Ocean and Indo-American Relations," *Asian Survey* 15, 8 (August 1975): 649.

2.2.3.3 การทดลองระเบิดนิวเคลียร์ของอินเดีย

นับตั้งแต่ได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1947 อินเดียภายใต้การนำของเนห์รูได้ดำเนินนโยบายต่อต้านการสร้างและสะสมอาวุธนิวเคลียร์ของประเทศมหาอำนาจอย่างแข็งขัน เพราะเนห์รูมีทัศนคติต่ออาวุธนิวเคลียร์ว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความชั่วร้าย ที่ต้องกำจัดและต่อต้านไม่ให้ผลิตทดลองและแพร่กระจาย อันจะส่งผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงของโลก³⁷ แต่เมื่อถึงสมัยของนางอินทิรา ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงในท่าทีและนโยบายนิวเคลียร์ของอินเดีย โดยในปี ค.ศ. 1968 อินเดียปฏิเสธที่จะลงนามในสนธิสัญญาไม่แพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์ (Non-Proliferation Treaty: NPT) เนื่องจากอินเดียเห็นว่าหลักการของสนธิสัญญานี้ไม่เป็นธรรม เพราะแบ่งโลกออกเป็นสองกลุ่ม คือ ประเทศที่มีและไม่มีอาวุธนิวเคลียร์ โดยหลักการนี้เป็นความพยายามของมหาอำนาจนิวเคลียร์ภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา ที่จะขัดขวางการแสวงหาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนิวเคลียร์ของประเทศที่ไม่มีอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดความได้เปรียบทั้งทางเศรษฐกิจ การทหารและการเมือง แบบเดียวกับที่ประเทศเหล่านั้นได้บรรลุถึงแล้ว³⁸

ต่อมา ในวันที่ 18 พฤษภาคม ค.ศ. 1974 อินเดียก็ได้สร้างความประหลาดใจให้กับประชาคมระหว่างประเทศด้วยการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ใต้ดินครั้งแรกขึ้น ณ เมืองโปคอราน (Pokharan) โดยเป็นระเบิดนิวเคลียร์ชนิด TNT ขนาดประมาณ 12-15 กิโลกรัม ซึ่งมีอำนาจทำลายล้างใกล้เคียงกับระเบิดปรมาณูที่สหรัฐอเมริกาเคยใช้ถล่มเมืองฮิโรชิมา (Hiroshima) ของญี่ปุ่นเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่สอง³⁹ ซึ่งรัฐบาลอินเดียได้ยืนยันว่า การทดลองครั้งนี้เป็นเพียงการทดลองเพื่อนำพลังงานนิวเคลียร์ไปใช้ประโยชน์ทางสันติเท่านั้น โดยไม่มีความประสงค์ที่จะพัฒนาเป็นอาวุธนิวเคลียร์แต่อย่างใด และยืนยันว่าอินเดียจะต่อต้านการแพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์ต่อไปอย่างต่อเนื่องด้วย

การทดลองระเบิดนิวเคลียร์ของอินเดียในครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจแก่สหรัฐอเมริกาเป็นอันมาก โดยสหรัฐอเมริกาได้ลงโทษอินเดียด้วยการระงับความช่วยเหลือแก่อินเดียทั้งทาง

³⁷ B. M. Kaushik, "India's Nuclear Policy," in *India's Foreign Policy Studies in Continuity and Change*, Bimal Prasad, editor (New Delhi: Dhawan Printing Works, 1979), p. 402.

³⁸ Chris Smith, *India's Ad Hoc Arsenal: Direction or Drift in Defence Policy?* (Oxford: Oxford University Press, 1994), p. 183.

³⁹ Ibid., p. 186.

เศรษฐกิจและการทหาร รวมถึงความร่วมมือในโครงการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ นอกจากนั้น สหรัฐอเมริกายังได้ถ่วงเวลาการพิจารณาคำเสนอขอเชื้อเพลิงแร่ยูเรเนียมสำหรับโรงงานพลังงานนิวเคลียร์ที่เมืองตะระปุร์ (Tarapur) ในงวดต่อไปเป็นเวลานาน ทั้งๆ ที่ได้มีการทำสนธิสัญญาต่อกันไว้แล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. 1963 ต่อมา สหรัฐอเมริกายังได้แจ้งต่อรัฐบาลอินเดียว่า สหรัฐอเมริกาอาจงดการส่งแร่ยูเรเนียมให้แก่อินเดียในอนาคต หากอินเดียยังไม่เปลี่ยนนโยบายเกี่ยวกับ NPT โดยสหรัฐอเมริกาท้องการให้อินเดียยึดมั่นตามหลักการและปฏิบัติตามเงื่อนไขของสนธิสัญญานี้⁴⁰

การกระทำเหล่านี้ของสหรัฐอเมริกา ทำให้อินเดียไม่พอใจเป็นอย่างมาก โดยมองว่า สหรัฐอเมริกากำลังใช้อิทธิพลข่มขู่และทำตัวเป็นอุปสรรคต่อโครงการพัฒนานิวเคลียร์เพื่อสันติของตน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองตึงเครียดเป็นอย่างมาก

2.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาสืบนายกรัฐมนตรีมอราจี เดชาย (ค.ศ. 1977-1979)

ความสัมพันธ์ในสมัยของนายกรัฐมนตรีมอราจี เดชาย (Morarji Desai) ถือว่ามีความใกล้ชิดกันยิ่งกว่าในสมัยของนางอินทิดา เพราะมีการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเกิดขึ้น โดยสหรัฐอเมริกายกย่องการนำของประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ (Jimmy Carter) ได้เล็งเห็นถึงฐานะและความสำคัญของอินเดีย จึงหันมาฟื้นฟูความสัมพันธ์กับอินเดียที่ตกต่ำลงอย่างมากในช่วงที่ผ่านมา โดยนายคาร์เตอร์ได้รื้อฟื้นเอาโปรแกรมความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่สหรัฐอเมริกาเคยให้กับอินเดียขึ้นมาใหม่ รวมถึงการเดินทางเยือนอินเดียในเดือนมกราคม ค.ศ. 1978 ซึ่งต่อมานายเดชายก็ได้เดินทางเยือนสหรัฐอเมริกาเป็นการตอบแทนในเดือนมิถุนายนของปีเดียวกัน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาสงบลงและใกล้ชิดกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศยังต้องเผชิญกับปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ อันเป็นผลต่อเนื่องจากการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ของอินเดียในปี ค.ศ. 1974

ในปี ค.ศ. 1977 สหรัฐอเมริกาได้แก้ไขกฎหมายการให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศ ที่รู้จักในนาม “Glenn-Symington Amendment” เพื่อให้อำนาจแก่รัฐบาลในการตัดความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ประเทศใดก็ตามที่ไม่ยอมรับเอากระบวนการป้องกันนิวเคลียร์อันเป็นที่ยอมรับของ

⁴⁰ วิมลวรรณ ภัทโรตม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 180.

นานาชาติไปใช้ในการป้องกันอุปกรณ์นิวเคลียร์ของตน หรือแก่ประเทศใดก็ตามที่ดำเนินโครงการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาความสามารถทางอาวุธนิวเคลียร์ และในปีต่อมา ก็ได้ออกกฎหมาย ห้ามการแพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์ (The Nuclear Non-Proliferation Act: NNPA) อีกหนึ่งฉบับ เพื่อให้อำนาจรัฐบาลในการควบคุมและรับผิดชอบการส่งออกเทคโนโลยีและวัตถุนิวเคลียร์ให้แก่ประเทศต่างๆ ที่สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือทางด้านนิวเคลียร์อยู่⁴¹

กฎหมายทั้งสองฉบับนี้มีผลกระทบต่ออินเดียโดยทันที แต่อินเดียก็ปฏิเสธที่จะยอมรับระบบการป้องกันอุปกรณ์นิวเคลียร์ตามแบบที่สหรัฐอเมริกาต้องการ ซึ่งการปฏิเสธในครั้งนี้ของอินเดียได้ส่งผลกระทบต่อการรับความช่วยเหลือแร่ยูเรเนียมเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับโรงงานพลังงานนิวเคลียร์ที่เมืองตะระปุร์ โดยคณะกรรมการการควบคุมนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกาไม่ออกใบอนุญาตส่งแร่ยูเรเนียมตามที่ต้องการมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1976 ให้แก่อินเดีย

การกระทำดังกล่าวนี้ของสหรัฐอเมริกาได้ก่อให้เกิดความโกรธเคืองและการต่อต้านเป็นอย่างมากในหมู่ชาวอินเดีย ซึ่งได้โจมตีสหรัฐอเมริกาว่ากำลังใช้นโยบาย “ข่มขู่ทางนิวเคลียร์” กับอินเดีย ส่งผลให้เกิดเสียงเรียกร้องให้นายเดชาเยื่อนการเดินทางเยือนสหรัฐอเมริกาออกไปและให้ยกเลิกสนธิสัญญาความช่วยเหลือทางนิวเคลียร์กับสหรัฐอเมริกาด้วย⁴² ต่อมา แม้ว่านายกรัฐมนตรีได้ใช้อำนาจของประธานาธิบดีในการดำเนินการให้คณะกรรมการการควบคุมนิวเคลียร์ (Nuclear Control Commission: NCC) จัดส่งแร่ยูเรเนียมให้แก่อินเดียเป็นผลสำเร็จถึงสองครั้งด้วยกันในปี ค.ศ. 1978 คือในเดือนเมษายนและกรกฎาคม รวมทั้งในปี ค.ศ. 1980 เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคมอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความรู้สึกต่อต้านสหรัฐอเมริกาของชาวอินเดียลดลงไปแต่ประการใด

⁴¹ Norman D. Palmer, *The United States and India: The Dimensions of Influence* (New York: Praeger Publishers, 1984), p. 69.

⁴² วิมลวรรณ ภัทโรดม, *ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980*, หน้า 184.

2.2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาสมัยนายกรัฐมนตรีอินทรา คานธี (สมัยที่สอง) (ค.ศ. 1980-1984)

2.2.5.1 การยึดครองอัฟกานิสถานโดยสหภาพโซเวียต

ปลายเดือนธันวาคม ค.ศ. 1979 สหภาพโซเวียตได้ส่งกำลังทหารประมาณ 85,000 นาย เข้ายึดครองกรุงคาบูล (Kabul) เมืองหลวงของอัฟกานิสถาน หลังเกิดการแย่งชิงอำนาจภายใน พรรคประชาธิปไตยประชาชนอัฟกานิสถาน มีเหตุการณ์รุนแรงจนทำให้อดีตประธานาธิบดีถูกสังหาร ซึ่งสหภาพโซเวียตได้อ้างถึงสาเหตุที่เข้าแทรกแซงในเหตุการณ์ครั้งนี้ว่าเป็นเพราะรัฐบาลอัฟกานิสถานได้ร้องขอความช่วยเหลือทางทหาร อีกทั้งสหภาพโซเวียตยังมีข้อผูกมัดที่จะต้องให้ความช่วยเหลือแก่อัฟกานิสถานตามสนธิสัญญามิตรภาพและเพื่อนบ้านที่ดี (The Treaty of Friendship and Good Neighborliness) ที่ได้ทำไว้กับรัฐบาลอัฟกานิสถานเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1978 นอกจากนั้นยังเป็นการช่วยป้องกันอัฟกานิสถานซึ่งอยู่ในสภาวะวุ่นวายให้รอดพ้นจากการแทรกแซงของต่างชาติด้วย⁴³

ภายหลังการยึดครองอัฟกานิสถานโดยสหภาพโซเวียตได้ไม่นาน นางอินทรา คานธีได้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของอินเดียเป็นสมัยที่สอง ท่าทีของอินเดียต่อเหตุการณ์นี้ก็เกิดความเปลี่ยนแปลง จากการต่อต้านการเข้าไปแทรกแซงในอัฟกานิสถานจากมหาอำนาจภายนอก กลายเป็นการเข้าข้างสหภาพโซเวียตอย่างเปิดเผย เห็นได้ชัดจากการที่อินเดียงดออกเสียงในมติที่เสนอโดยสหรัฐอเมริกา ประเทศตะวันตก และประเทศอื่นๆ ที่เรียกร้องให้ “มีการถอนทหารของกองทัพต่างชาติออกจากอัฟกานิสถานอย่างสิ้นเชิงโดยทันทีและไม่มีเงื่อนไข”⁴⁴ โดยอินเดียได้อ้างถึงเหตุผลในการสนับสนุนการกระทำของสหภาพโซเวียตในครั้งนี้ ก็เพราะสหภาพโซเวียตถูกร้องขอจากรัฐบาลของอัฟกานิสถานเอง สหภาพโซเวียตจึงจำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซงเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งท่าทีของอินเดียเช่นนี้ทำให้สหรัฐอเมริกาไม่พอใจอินเดียเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้น อินเดียยังได้ต่อต้านและโจมตีสหรัฐอเมริกาที่ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มต่อต้านรัฐบาลอัฟกานิสถานทั้งโดยตรงและผ่านปากีสถานเพื่อใช้ต่อต้านสหภาพโซเวียต

⁴³ รุ่งพงษ์ ชัยนาม, “อัฟกานิสถาน,” ใน เอเชียรายปี 1988/2531, ภาควิชาการศึกษาด้านการศึกษาศาสตร์, กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 176-177.

⁴⁴ วิมลวรรณ ภัทรธิดา, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1947-ค.ศ. 1980), หน้า 202.

โดยเฉพาะกับปากีสถานที่สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารเป็นจำนวนมากเพื่อทำให้ปากีสถานมีความสามารถและความแข็งแกร่งทางทหารเพิ่มมากขึ้น ทั้งการให้เงินช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษเพื่อใช้จ่ายในการป้องกันประเทศ การขายอาวุธที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพสูงหลายชนิด รวมทั้งเครื่องบินรบ F-16 ที่มีศักยภาพในการโจมตีจุดยุทธศาสตร์ของอินเดียได้ ซึ่งทำให้อินเดียไม่พอใจสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก เพราะอินเดียกลัวว่าปากีสถานจะนำเอาอาวุธที่ได้จากสหรัฐอเมริกามาใช้ในการรุกรานตนเองเหมือนที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตมากกว่าการนำไปใช้เพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียต

การมีทัศนคติและการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อปัญหาการยึดครองอัฟกานิสถานโดยสหภาพโซเวียตที่แตกต่างกันของสองประเทศเช่นนี้ ทำให้เกิดความไม่พอใจในการกระทำของอีกฝ่าย ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง ความตึงเครียด และนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่เลื่อมโทรมระหว่างอินเดียบกับสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม สัมพันธภาพระหว่างประเทศทั้งสอง ก็เริ่มมีทีท่าว่าจะดีขึ้น โดยในปี ค.ศ. 1982 ประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน (Ronald Reagan) ของสหรัฐอเมริกาได้เชิญผู้นำอินเดียมาเป็นแขกของทำเนียบขาว ซึ่งก็ได้รับการตอบรับอย่างดีจากนางอินทรา ที่ต้องการใช้โอกาสนี้ปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับสหรัฐอเมริกาให้ดีขึ้น หลังจากมีปัญหาและความขัดแย้งต่อกันมาหลายเรื่อง

ในเดือนมิถุนายน นางอินทราได้เดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกา ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น โดยการพบปะกันในครั้งนี้ ผู้นำทั้งสองได้มีการพูดคุยและเจรจาเพื่อลดความตึงเครียดระหว่างกัน รวมถึงการแสวงหาความร่วมมือในเรื่องที่ได้ประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย กระนั้นก็ตาม แม้อินเดียและสหรัฐอเมริกาได้มีความพยายามที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ความขัดแย้งและความตึงเครียดต่อกันก็ยังคงอยู่ อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ ทั้งการที่สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือทางทหารและการขายอาวุธที่มีประสิทธิภาพสูงให้ปากีสถาน ปัญหาหามหาสมุทรอินเดีย ปัญหานิวเคลียร์ ประเด็นทางเศรษฐกิจ รวมถึงการมีนโยบายต่อเหตุการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออกกลางที่แตกต่างกัน

2.2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาสมัยนายกรัฐมนตรีราจีฟ คานธี (ค.ศ. 1984-1989)

หลังจากนายราจีฟ คานธี (Rajiv Gandhi) ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของอินเดียสืบต่อจากนางอินทิดา คานธี ผู้เป็นมารดาที่ถึงแก่อสัญกรรมในปี ค.ศ. 1984 ได้เกิดความคาดหวังว่าความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาจะได้รับการปรับปรุงและฟื้นฟู หลังจากเกิดปัญหาและความขัดแย้งจนส่งผลให้ความสัมพันธ์ต่อกันตกต่ำลง โดยดูจากบุคลิกทางการเมืองของนายราจีฟที่เป็นคนรุ่นใหม่ มีท่าทีอ่อนโยน ประนีประนอม ไม่หวาดระแวงและแข็งกร้าวดังเช่นผู้นำอินเดียคนก่อนๆ อีกทั้งยังมีบุคลิกภาพส่วนตัวที่เข้ากันกับโลกสมัยใหม่ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง

ผู้นำอินเดียและสหรัฐอเมริกาดังแสดงความต้องการที่จะมีความใกล้ชิดและผูกสัมพันธ์ต่อกันให้แน่นแฟ้น โดยเฉพาะทางฝั่งอินเดียที่ต้องการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกาเพื่อใช้ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ* ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1985 นายราจีฟได้เดินทางเยือนสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นทางการ โดยได้รับการต้อนรับจากสหรัฐอเมริกาอย่างอบอุ่น และได้รับความสนใจจากสื่อทั้งของอินเดียและสหรัฐอเมริกาเป็นอันมาก

การเยือนสหรัฐอเมริกาของนายราจีฟครั้งนี้ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่อินเดียในสายตาชาวอเมริกัน เพิ่มความเข้าใจระหว่างกัน และส่งผลให้เกิดข้อตกลงในการถ่ายโอนความรู้และเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์จากสหรัฐอเมริกาสู่อินเดีย การแลกเปลี่ยนการเยือนของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของสองฝ่าย แต่ประเด็นสำคัญที่เป็นปัญหาความขัดแย้งกันอยู่กลับไม่มีการเจรจาแก้ไขหรือทำความตกลงร่วมกันแต่อย่างใด

ความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาก็ยังคงเกี่ยวข้องกับการยึดครองอัฟกานิสถานโดยสหภาพโซเวียตที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979 คือการที่สหรัฐอเมริกาได้จัดสรรอาวุธและให้ความช่วยเหลือทางทหารกับปากีสถานเพื่อใช้ในการต่อต้านสหภาพโซเวียต โดยในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1986 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ตกลงให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ปากีสถานอีกเป็นจำนวน 4.02 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยแบ่งเป็นความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ 2.28

* นายราจีฟได้หันมาดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจใหม่ โดยให้เสรีภาพทางเศรษฐกิจแก่ภาคเอกชนมากขึ้น มีการลดหย่อนกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจ เน้นการส่งเสริมธุรกิจภาคเอกชน และสนับสนุนให้มีการลงทุนมากขึ้น เพื่อกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และทางทหาร 1.74 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ครอบคลุมระยะเวลา 6 ปี นับแต่ปีงบประมาณ ค.ศ. 1988⁴⁵

นอกจากการให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ปากีสถานแล้ว อินเดียยังไม่พอใจในปฏิบัติการของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาต่อการนิยามการผลิตอาวุธนิวเคลียร์ของปากีสถาน โดยในช่วงกลางปี ค.ศ. 1987 อินเดียได้แสดงความกังวลถึงการที่ปากีสถานได้มีความพยายามในการผลิตอาวุธนิวเคลียร์เพื่อนำมาใช้ทำสงครามกับอินเดีย ซึ่งอินเดียต้องการให้สหรัฐอเมริกาใช้สิทธิพลกดดันปากีสถานให้ยุติโครงการผลิตอาวุธนิวเคลียร์ แต่รัฐบาลสหรัฐอเมริกากลับไม่ได้ดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งแม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะมีความกังวลต่อปัญหานิวเคลียร์ของปากีสถานอยู่บ้าง แต่สหรัฐอเมริกา也不需要การให้ประเด็นนี้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ด้านสหภาพโซเวียตในอัฟกานิสถานที่มีปากีสถานเป็นพันธมิตรสำคัญ และสหรัฐอเมริกายังให้เหตุผลอีกด้วยว่า การจัดสรรอาวุธให้แกปากีสถานจะช่วยป้องกันไม่ให้ปากีสถานมีความต้องการในการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์⁴⁶

อย่างไรก็ตาม แม้อินเดียและสหรัฐอเมริกายจะมีปัญหาต่อกันในประเด็นด้านความมั่นคง แต่ในด้านเศรษฐกิจ ทั้งสองประเทศได้มีการพัฒนาความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างกัน มีการเติบโตและเพิ่มขึ้นของปริมาณการค้า ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ และมีการขยายตัวในด้านการลงทุน โดยนักธุรกิจสหรัฐฯ ได้หันมาให้ความสนใจที่จะมาลงทุนในอินเดียเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาได้ทวีความสำคัญมากขึ้น โดยครั้งหลังของทศวรรษ 1980 สหรัฐอเมริกาได้กลายมาเป็นคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดของอินเดียแทนที่สหภาพโซเวียต⁴⁷ นอกจากนั้น อินเดียและสหรัฐอเมริกายังมีความร่วมมือระหว่างกันในด้านอื่นๆ เช่น การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการควบคุมการแพร่กระจายของยาเสพติด

ในช่วงปลายของรัฐบาลนาซาฟี ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสอง คือการที่สหรัฐอเมริกาได้ใช้มาตรา 301 ของกฎหมายการค้าสหรัฐอเมริกากับอินเดีย โดยสหรัฐอเมริกาได้กล่าวหาอินเดีย (รวมทั้งญี่ปุ่นและบราซิล) ว่า

⁴⁵ Maya Chadda, "India and the United States: Why Detente Won't Happen," *Asian Survey* 26, 10 (October 1986): 1120-1121.

⁴⁶ Ibid., p. 1121.

⁴⁷ Leo E. Rose, "India's Foreign Relations: Reassessing Basic Policies," in *India Briefing*, 1990, Marshall M. Bouton and Philip Oldenberg, editor (Boulder: Westview Press, 1991), p. 58.

เป็นประเทศคู่ค้าที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากอินเดียไม่ได้ให้เสรีต่อการลงทุนโดยบริษัทเอกชนต่างชาติ อย่างเพียงพอและปิดกั้นการเข้าสู่ตลาดประกันภัยของบริษัทต่างชาติ⁴⁸ สหรัฐอเมริกายังได้ชี้แจงว่าบาตรและขึ้นภาษีสินค้าจากอินเดียในอัตราที่เพิ่มขึ้นถึง 100% หากอินเดียไม่มาเจรจาและ ประนีประนอมปัญหานี้⁴⁹ ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ของสหรัฐอเมริกาทำให้อินเดียไม่พอใจเป็นอันมาก และได้ทักท้วงการกระทำนี้ของสหรัฐอเมริกา เพราะมองว่าเป็นนโยบายที่เลือกปฏิบัติและเป็นการคุกคามต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของอินเดีย

2.2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาสมัยนายกรัฐมนตรีนรีวี พี ซิงห์ (ค.ศ. 1989-1990)

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียสมัยนายกรัฐมนตรีนรีวี พี ซิงห์ (V. P. Singh) กับสหรัฐอเมริกา ในสมัยประธานาธิบดีจอร์จ บุช (George Bush) ไม่ราบรื่นนัก โดยในด้านเศรษฐกิจ นายซิงห์ได้หันกลับไปใช้แนวนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่รัฐมีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจและหวาดระแวงต่อการเข้ามาของนักลงทุนต่างชาติ ซึ่งบริษัทเอกชนของสหรัฐอเมริกาได้รับผลกระทบอย่างมากจากนโยบายนี้ โดยรัฐบาลอินเดียได้ปฏิเสธข้อเสนอการลงทุนของโคคา-โคล่า (Coca-Cola) ผู้ผลิตเครื่องดื่มโค้ก และมีการพิจารณาที่จะยกเลิกข้อตกลงปี ค.ศ. 1988 ที่อนุญาตให้เปปซี่ (Pepsi) สามารถขายเครื่องดื่มและอาหารว่างในอินเดียได้⁵⁰

มาตรา 301 ของกฎหมายการค้าสหรัฐอเมริกาก็ยังคงเป็นประเด็นปัญหาในความสัมพันธ์ของสองประเทศอยู่ โดยในวันที่ 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1990 ผู้แทนการค้าของสหรัฐอเมริกาได้เน้นย้ำว่าอินเดียเป็นคู่ค้าที่ไม่เป็นธรรม ขณะที่ได้ถอนญี่ปุ่นและบราซิลออกจากรายชื่อ เพื่อกดดันให้อินเดียยอมเปิดเสรีในด้านการประกันภัยให้แก่นักลงทุนต่างชาติ แต่อินเดียก็ไม่ยอมเจรจาหรือแก้ไขกฎเกณฑ์ข้อบังคับเกี่ยวกับการลงทุนตามที่สหรัฐอเมริกาต้องการ อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาไม่ได้ทำการคว่ำบาตรอินเดียตามที่ได้ว่าไว้ โดยหันไปแก้ไขปัญหานี้ผ่านการเจรจาการค้ารอบอุรุกวัยในกรอบของข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (General Agreement on Tariffs and Trade: GATT) ซึ่งถือเป็นการแสดงท่าทีที่อ่อนลงของสหรัฐอเมริกา และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและสหรัฐอเมริกาไม่ตกต่ำลงไปมากกว่าที่เป็นอยู่

⁴⁸ John Adams, "Breaking Away: India's Economy Vaults into the 1990s," in *India Briefing*, 1990, Marshall M. Bouton and Philip Oldenberg, editor (Boulder: Westview Press, 1991), p. 98.

⁴⁹ Ibid., p. 99.

⁵⁰ Ibid., p. 98.

นอกจากประเด็นทางเศรษฐกิจแล้ว ในเดือนสิงหาคมได้เกิดเหตุการณ์สำคัญในระดับโลก ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกา นั่นคือ การเกิดวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซีย (Persian Gulf Crisis)

2.2.7.1 วิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซีย

ในวันที่ 2 สิงหาคม ค.ศ. 1990 อิรักภายใต้การนำของประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussein) ได้เข้าบุกคูเวตโดยไม่มีการเตือนล่วงหน้า และสามารถยึดคูเวตได้อย่างง่ายดาย ส่งผลให้ شیควาบีร์อัล อาหมัด อัลซาบาห์ (Sheikh Wabi-Al Ahmad Al-Sabah) เจ้าผู้ครองคูเวตต้องเสด็จหนีไปประทับที่ซาอุดีอาระเบีย ต่อมา ในวันที่ 8 สิงหาคม อิรักก็ได้ประกาศผนวกเอาคูเวตเข้าเป็นจังหวัดหนึ่งของตน ซึ่งสาเหตุที่อิรักรุกรานคูเวตก็เนื่องมาจากว่าอิรักนั้นมีหนี้สินเป็นจำนวนมหาศาลจากการทำสงครามกับอิหร่านในระหว่างปี ค.ศ. 1980-1988 ซึ่งหากอิรักสามารถผนวกเอาคูเวตเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตน จะทำให้อิรักได้นำน้ำมันจากคูเวตถึง 1 แสนล้านบาร์เรล ในขณะที่เดียวกัน อิรักจะมีทางออกไปสู่อ่าวเปอร์เซียทางคูเวตที่มีฝั่งทะเลยาวกว่าดินแดนของตน อันจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของอิรักเป็นอันมาก⁵¹

การบุกยึดคูเวตของอิรักทำให้นานาประเทศต่างคัดค้านและประณามการกระทำของอิรัก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่ได้เรียกร้องให้อิรักถอนทหารออกจากคูเวตโดยทันทีและอย่างไม่มีเงื่อนไข สำหรับอินเดีย ในช่วงแรกที่อิรักบุกยึดคูเวต อินเดียมองเหตุการณ์นี้ว่าเป็นความขัดแย้งในภูมิภาคตะวันออกกลาง ซึ่งไม่ควรมีมหาอำนาจภายนอกภูมิภาคเข้ามาแทรกแซง โดยอินเดียได้เรียกร้องให้อิรักถอนกองกำลังออกจากคูเวตให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และแสดงท่าทีต่อการกระทำที่อยู่เหนือกรอบขององค์การสหประชาชาติ (ซึ่งอินเดียหมายถึงกองกำลังทหารที่สหรัฐอเมริการ่วมมือกับอังกฤษตั้งขึ้น) และแสดงความเห็นว่าองค์การสหประชาชาติต้องไม่เป็นเวทีของการตัดสินใจของมหาอำนาจเท่านั้น โดยทุกๆ ประเทศควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ⁵²

⁵¹ นันทกา กปิลกาญจน์, ประวัติศาสตร์ตะวันออกกลางในโลกปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2541), หน้า 114.

⁵² J. Mohan Malik, "India's Response to the Gulf Crisis: Implications for Indian Foreign Policy," *Asian Survey* 31, 9 (September 1991): 849-850.

2.2.8 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาสมัยนายกรัฐมนตรีชันดรา เชคคาร์ (ค.ศ. 1990-1991)

ภายหลังจากที่นายชันดรา เชคคาร์ (Chandra Shekhar) ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอินเดียแทนที่นายซิงห์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน ค.ศ. 1990 การดำเนินนโยบายของอินเดียต่อวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซียและต่อสหรัฐอเมริกาก็เปลี่ยนแปลงไป เห็นได้จากการที่อินเดียเข้าร่วมกับสมาคมความร่วมมือแห่งภูมิภาคเอเชียใต้ (South Asian Association for Regional Cooperation: SAARC) ออกแถลงการณ์ร่วมในวันที่ 23 พฤศจิกายน ที่เรียกร้องให้อิรักถอนทหารออกจากคูเวตและปฏิบัติตามมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติทุกข้อ และอินเดียยังได้สนับสนุนมติที่ 678 ขององค์การสหประชาชาติ ที่อนุญาตให้ใช้กำลังทหารกับอิรักหากอิรักไม่ยอมถอนทหารออกจากคูเวตตามกำหนดเส้นตายของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ในวันที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1991⁵³

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อสงครามอ่าวเปอร์เซียได้อุบัติขึ้นในวันที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1991 อินเดียยังได้อนุญาตให้สหรัฐอเมริกาใช้สนามบินของตนเป็นที่เติมน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องบินรบของสหรัฐอเมริกาที่เดินทางจากฟิลิปปินส์มุ่งสู่อ่าวเปอร์เซีย แม้ว่าในเวลาต่อมา รัฐบาลอินเดียได้ยกเลิกข้อตกลงนี้เนื่องจากแรงกดดันภายในประเทศ แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีถึงความเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศของอินเดีย และความต้องการที่จะมีสัมพันธภาพอันดีกับสหรัฐอเมริกา

⁵³ Ibid., p. 851.